

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ГОЛОВКО ЛІЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 338.436.33

**ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО
ВИРОБНИЦТВА НА РАДІАЦІЙНО ЗАБРУДНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ РЕГІОНУ
(НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність 08.08.01. – Економіка природокористування і охорони
навколишнього середовища

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ - 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Раді по вивченню продуктивних сил України НАН України.

Науковий керівник : доктор географічних наук, старший науковий співробітник **Коваленко Петро Сергійович**,
Рада по вивченню продуктивних сил України
НАН України, головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Олійник Ярослав Богданович**,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
завідувач кафедри економічної і соціальної географії;

кандидат економічних наук, **Рогач Світлана Михайлівна**,
Національний аграрний університет, доцент кафедри економіки агропромислового комплексу.

Провідна установа:

Інститут економічного прогнозування НАН України, відділ
секторіальних прогнозів та кон'юнктури ринків, м. Київ.

Захист відбудеться “ 21 ” травня 2001 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.160.01 Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Ради по вивченню продуктивних сил України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

Автореферат розісланий “ 20 ” квітня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Бандур С.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобалізація економічних і екологічних проблем, спричинена антропогенним навантаженням на довкілля і загострена внаслідок забруднення значної частини території України радіонуклідами, зумовила нагальне вирішення питань екологічності функціонування агропромислового виробництва (АПВ) з метою випуску екологічно чистої якісної продукції. Складність вирішення цих визначальних прерогатив пов'язана із специфікою ефективного розвитку сільського господарства і переробної промисловості. Закріпленню та поглибленню тих чи інших позитивних змін має сприяти розв'язання економіко-екологічних проблем розвитку агропромислового виробництва на екологічно критичних територіях, і зокрема, Київської області, яка займає ключові позиції в структурі економіки України як за своїм економічним і соціальним значенням, так і за участю у формуванні експортного потенціалу держави та забезпечення продуктами харчування столиці.

Питанням підвищення економічної та екологічної ефективності розвитку агропромислового виробництва, удосконалення організації та розвитку його складових частин на екологічно критичних територіях присвячені роботи В. Амбросова, В. Г. Антоненко, П.І. Витриховського, О.Ф.Балацького, В.Г. Барьяхтара, П.П. Борщевського, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, С.І. Дорогунцова, А.О. Заїнчковського, М.В. Калінчика, А.М. Кандиби, П.С. Коваленка, О.В. Крисального, А.С. Лисецького, І.Р. Лукінова, Л.О. Мармуль, В.М. Малес, П.П. Маракуліна, Л.Г.Мельник, Є.В. Мішеніна, А.М. Онищенко, М.М. Паламарчука, О.М. Паламарчука, Б.С. Прістера, А.Е. Пробста, В.В. Прядка, П.П. Руснака, П.Т. Саблука В.Ф. Сайка, В.Ф. Семенова, А.В. Степаненка, В.М. Трегобчука, О.М. Царенка, А.В. Цимбалюка, Б.І. Ховарда, Л.Г. Чернюк, Л.А. Шепотько, О.М. Шпичака, І.Д. Якушика та багатьох інших вчених. Проте, враховуючи обумовлені докорінною зміною умови функціонування агропромислового виробництва, нові вимоги до Концепції розвитку регіонального виробництва та оцінки їх ефективності, ряд питань пов'язаних з дослідженням теоретико-методологічних основ та практики функціонування територіальної організації агропромислового виробництва потребують подальшої розробки. Зокрема, дискусійними, а отже далеко не вичерпаними залишаються питання розвитку сільського господарства та переробної промисловості у зонах радіаційного забруднення. Недостатньо розробленими і висвітленими залишаються питання оптимізації територіальної організації виробництва на рівні областей, зокрема, пріоритетних напрямків процесу, порівняльної ефективності розвитку форм організації виробництва та структурних формувань у межах агропромислового виробництва тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася у відповідності з тематикою науково-дослідних робіт Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, зокрема, з науково-дослідними темами “Державна програма соціально-економічного розвитку Полісся”, що розроблялася згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 28.04.94 р. № 252, в межах якої автором здійснено аналіз соціально-економічного розвитку малих міст та розробка пріоритетів їх розвитку. 3.1.5.58 “Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України на тривалу перспективу”, (державні реєстраційні номери 0100U000089; 0200U001141), в якій головна роль автора полягала в дослідженні територіальної організації розвитку харчової промисловості. 3.1.5.61 “Наукові засади управління техногенно-екологічною безпекою на основі комп'ютерного моделювання надзвичайних ситуацій антропогенного і природного походження в Україні та її регіонах” (державний реєстраційний номер 0199U000531), автором виконано дослідження економіки техногенно-екологічної безпеки і проблем радіаційної безпеки. 3.1.5.63. “Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу” (державний реєстраційний номер 0100U000657) , у рамках якої автором розроблено напрями перспективного розвитку центрів по переробці сільськогосподарської продукції.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка наукових засад обґрунтування економіко-екологічного розвитку агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях і його трансформації до умов екологічно кризових регіонів.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення таких найважливіших задач:

- обґрунтування теоретико-методологічних основ розвитку агропромислового виробництва на екологічно критичних територіях;
- встановлення особливостей структурного виробництва на радіаційно забруднених територіях і напрям її трансформації;
- узагальнення закономірностей розвитку і розміщення підприємств АПВ на радіаційно забруднених територіях;
- виявлення та узагальнення територіальних відмінностей у розвитку господарства регіону та розробка на їх основі економіко-екологічного районування досліджуваної території;
- встановлення параметрів інноваційного розвитку ринкових можливостей в АПВ на радіаційно забруднених територіях;
- визначення основних напрямків удосконалення управління розвитком агропромислового виробництва;
- обґрунтування засобів впровадження кластерів ;
- розробка конкретних пропозицій щодо розвитку районних адміністративно-господарських центрів та центрів по переробці сільськогосподарської продукції.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є агропромислове виробництво на радіаційно забруднених територіях.

Предметом дослідження є економіко-екологічні проблеми розвитку виробництва.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дисертаційного дослідження слугували фундаментальні положення сучасних економічних теорій регулювання процесів суспільного та регіонального розвитку, методологічні розробки Ради по вивченню продуктивних сил України, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, еколого-економічного розвитку регіонів, а також законодавчі акти з питань природоохоронної діяльності в Україні.

Для вирішення основних завдань у дисертації використовувались такі методи: порівняльного аналізу, системно-структурний, метод статистичних групувань – для аналізу динаміки структурних змін у АПВ та визначення перспективи його розвитку на радіаційно забруднених територіях, а також для встановлення територіальних відмінностей у кожному економічному підрайоні та дослідження територіальної, функціональної і організаційно-управлінської структур; економіко-математичний – для еколого-економічної оцінки рівня забруднення території, визначення середніх показників та їх питомої ваги у виробництві; картографічний – для проведення економіко-екологічного районування території; абстрактно-логічний – для обґрунтування висновків та інші методи. Сукупність перелічених методів складає методіку дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш суттєвих результатів, які отримано в дисертації і відзначаються новизною, відносяться наступні:

- поглиблено теоретичні та методичні засади формування і функціонування агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях, доповнено та удосконалено смислове поле поняття “екологічно критична територія”, визначено економічну сутність і особливості раціональної територіальної організації виробництва на цих територіях;
- виявлено особливості розвитку і розміщення АПВ на радіаційно забруднених територіях та обґрунтовано напрями удосконалення структури посівних площ з урахуванням екологічних параметрів; впровадження яких дозволить підвищити екологічну та економічну ефективність агропромислового виробництва і сприятиме відновленню земельних ресурсів;
- вперше здійснено економіко-екологічне районування Київської області з урахуванням виробництва екологічно чистої продукції та визначено регіональні центри, як полюси економічного зростання АПВ; на відміну від існуючого економічного районування враховано ступінь забрудненості території;
- розроблено принципи формування інноваційної політики агропромислового виробництва та обґрунтовано основні напрями її реалізації на радіаційно забруднених територіях, в яких головний акцент зроблено на екологічний стан природних ресурсів, структуру їх розподілу

виходячи із наявності трудових ресурсів, обсягу основного капіталу, характер нововведень, кон'юнктури ринку ;

- запропоновано нові підходи щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління АПВ, які передбачають трансформацію організаційних функцій та створення агропромислових асоціацій;

- вперше для умов Київської області запропоновано застосування кластерного механізму підвищення ефективності виробництва на екологічно критичних територіях на основі якого розроблено концептуальну схему харчового кластеру на таких територіях;

- розроблено конкретні пропозиції щодо розвитку підприємств агропромислового виробництва в регіональних організаційно-господарських центрах та центрах по переробці сільськогосподарської сировини в обласній системі розселення, що включають характерні показники розвитку кожної окремої підсистеми.

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати дослідження є теоретичною і практичною основою оцінки рівня розвитку та ступеня оптимальності територіальної організації агропромислового виробництва на забруднених територіях. Результати дисертаційного дослідження використані Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України при виконанні державних замовлень й планових фундаментальних науково-дослідних тем та при підготовці ряду наукових доповідей, доповідних записок, таких як “Оцінка масштабів соціально-економічних наслідків від надзвичайних ситуацій техногенного і природного походження” та інших, аналітичні матеріали, теоретико-методологічні розробки та практичні рекомендації і висновки, що стосуються розвитку агропромислового виробництва на забруднених територіях; економіки техногенно-екологічної безпеки і проблем радіаційної безпеки використані при виконанні науково-дослідної роботи РВПС України НАН України, які були направлені до державних управлінських структур (довідка № 25/90-4-12 від 07.02.2001р.).

Теоретико-методологічні положення економіко-екологічної оцінки розвитку агропромислового виробництва на забруднених територіях та напрямки структуризації агропромислового виробництва на таких територіях з метою розширення виробництва екологічно чистої продукції використані Управлінням аналізу та прогнозування регіонального розвитку Міністерства економіки України (довідка № 15-54/555 від 12.10.2000). Матеріали та результати дослідження використовуються в навчальних курсах “Економічна географія України” та “Регіональна економіка” кафедри географії України та краєзнавства природничо-географічного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова (довідка № 02-10/346 від 16.03.01).

Особистий внесок здобувача. Дисертантом розкрито смислове поле поняття “екологічно критична територія”, виявлено особливості розвитку і розміщення агропромислового виробництва на екологічно критичних територіях; поглиблено теоретико-методологічні основи розвитку виробництва на території столичного регіону; обґрунтована структура та економіко-екологічна ефективність розвитку АПВ; досліджені питання пов'язані з розміщенням підприємств харчової промисловості та розкриті шляхи виробництва екологічно чистої продукції на основі застосування кластерного механізму та кластерів; встановлено територіальні відмінності в розвитку господарства регіону та розроблено на їх основі економіко-екологічне районування досліджуваної території; обґрунтовані напрямки підвищення ефективності управління розвитком АПВ; подані конкретні рекомендації та пропозиції по розвитку підприємств АПВ в районних організаційно-господарських центрах та центрах по переробці сільськогосподарської (с/г) сировини в обласній системі розселення Київської області.

Висвітлені в дисертації положення та висновки належать особисто автору і є його вкладом у розвиток теорії і практики економіки природокористування і охорони навколишнього середовища та регіональної економіки.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження обговорювались на засіданні відділу дослідження проблем людського розвитку і розселення та регіональних проблем розвитку і розміщення харчової і переробної промисловості Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, а також доповідались на чотирьох науково-практичних

конференціях, серед них: Науково-практична конференція “Сучасний стан та шляхи вирішення екологічних проблем Чернігівської області” (м. Ніжин, 15-16 лютого 1996 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Регіональна політика України і наукові основи, методи, механізми” (м. Львів, 21-23 травня 1998 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України” (м. Київ, 17-18 травня 1999 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу України: сучасний стан і перспективи вирішення” (м. Київ, 21-22 березня 2000 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 11 наукових працях, з них 3 у наукових фахових виданнях, в яких дисертант є одноосібним автором.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 200 сторінках комп'ютерного тексту, містить 16 таблиць та 6 рисунків на 23 сторінках. Список використаних джерел нараховує 187 найменувань, що розміщені на 17 сторінках та 6 додатків – на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі “Теоретико-методологічні засади розвитку агропромислового виробництва на екологічно критичних територіях” розкрито смислове поле поняття “екологічно критична територія”, обґрунтовані принципи формування організації агропромислового виробництва на даних територіях, систематизовано методичні підходи до оцінки ефективності розвитку АПВ в зоні радіаційного забруднення Чорнобильської катастрофи.

Незважаючи на досягнутий у ХХ ст. істотний прогрес у розвитку агропромислового виробництва, продовольча проблема нині не лише не втратила своєї гостроти, а й перетворилася в глобальну проблему продовольчої безпеки людства, особливо це стосується виробництва екологічно чистих продуктів харчування на екологічно критичних територіях, що виникли внаслідок радіаційного забруднення значної частини території як України, так і Київського регіону. Вирішення даної проблеми зумовлює необхідність вивчення проблем пов'язаних з підвищенням ефективності використання, відтворення і збереження природних ресурсів (земельних, водних, лісових) в аграрній сфері. Особлива увага має бути приділена досягненню оптимального рівня економіко-екологічної ефективності використання, відтворення і збереження найважливішої складової ресурсного потенціалу АПВ - земельних ресурсів.

Радіаційне забруднення в результаті Чорнобильської катастрофи призвело до виникнення екологічно критичних територій з різним ступенем критичності в залежності від накопичення радіонуклідів на тій чи іншій території. Виникнення даних територій зумовлене змінами природного середовища, фізіологічними відхиленнями у розвитку людини, що несе свій відбиток на перспективу. Існує ризик виникнення негативних процесів та явищ, які можуть виходити як від самого природного середовища, так і ініціюватися господарською діяльністю людини.

Екологічно сприятлива територія може розглядатися як система, компоненти якої збалансовані, а оптимальні умови її існування є такі, що забезпечують найбільшу стійкість існування в майбутньому. Критичність території може бути викликана загрозами природного, техногенного чи екологічного характеру, під якими розуміється виникнення факторів, здатних спричинити небажані перетворення в зовнішньому або внутрішньому середовищі території, викликати зміни її стану. Ці зміни можуть привести до відхилення від прийнятої норми, що перевищують граничні межі стабільності і збалансованості території. Будь-які зміни призводять до розвитку ланцюгових реакцій, що протікають у напрямку нейтралізації змін або формування нового якісного стану. За характером виникнення зміни можуть бути: постійними, планомірними або стрибкоподібними. Порушення природної рівноваги території, що зумовлені радіаційним забрудненням, безперечно пов'язані із змінами стрибкоподібного характеру. Стрибкоподібність може обумовлюватись наближенням до деякої граничної межі або впливу, який при досягненні певного рівня, стає критичним для території та може спричинити аномальну зміну її якісного і кількісного стану. Але на якісний стан території різноманітні впливи техногенного та природного

характеру можуть впливати не окремо один від одного, а одночасно. Тому, призвести до аномальної зміни навколишнього середовища може й одночасний сукупний вплив різноманітного характеру. Критичність вказує про наближення до межі небезпеки, в зв'язку з чим потрібні розрахунки та оцінки граничних меж якісного стану території. Ці межі характеризуються неоднозначністю, оскільки їхні значення залежать від якісного стану території, від прийнятного рівня безпеки населення, яке проживає на ній. Для їхнього виявлення необхідне застосування широкої низки засобів – від економіко-математичних моделей до відбору якісних аналогів, аналізу прецедентів і використання методу експертних оцінок.

Критичність території – це комплексний показник (індикатор), що кількісно характеризує сумарний вплив всіх загроз техногенного та природного характеру на навколишнє середовище та населення. Гранична межа (рівень) зовнішнього впливу, за законом Боулча, має здатність накопичуватись, але не виводить систему з рівноваги. Встановлення граничного рівня критичності території сприятиме розробці прогнозів якісного стану даної території (як системи) в умовах певного постійного зовнішнього впливу. Екологічна неоднорідність забрудненої території виступає підґрунтям для визначення критичності території.

Виникнення даних територій зумовлює розробку методологічних положень економіко-екологічної оцінки розвитку агропромислового виробництва. Методологічні підходи щодо визначення раціональної ефективності розвитку агропромислового виробництва являють собою важливу інструментарій оцінки продуктивності його розвитку і функціонування з точки зору вимог законів і закономірностей територіальної організації суспільного виробництва, розвитку і розміщення продуктивних сил, а також окремих галузей, підгалузей, виробництв. Оцінка економіко-екологічної ефективності розвитку АПВ на забруднених територіях повинна базуватися на певних методологічних основах. Важливими є обсяги виробництва екологічно чистої продукції харчування в розрахунку на одиницю території і душу населення, як найбільш важливих складових природного потенціалу регіону, питомої ваги основних кількісних характеристик у структурі народного господарства, промисловості, частки задоволення потреб населення в основних видах продукції, перехід від екстенсивного до інтенсивного розвитку сільського господарства. Методологія останнього полягає у відновленні родючості земельних ресурсів.

Одним із основних методологічних підходів до вивчення ефективності виробництва повинен бути системний. Це в свою чергу вимагає побудови системи статистичних показників, що характеризують співвідношення, результатів і витрат у виробництві продукції агропромислового виробництва на різних рівнях. Важливою методологічною умовою є посилення комплексного підходу до планування розвитку АПВ. Єдиний план розвитку АПВ - це не сума галузевих планів, а тісний взаємозв'язок показників розвитку галузей на всіх рівнях управління.

У другому розділі дисертації “Особливості розвитку і розміщення агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях” подано характеристику структури і динаміки агропромислового виробництва, відображено економіко-екологічну ефективність сільського господарства, розкрито особливості розміщення підприємств харчової промисловості і тенденції виробництва екологічно чистої продукції, на основі виявлених територіальних відмінностей у розвитку господарства регіону здійснено економічне районування регіону, охарактеризовано роль організаційно-господарських центрів в районних системах розселення та організації переробної промисловості.

Київська область традиційно спеціалізувалась на виробництві продовольчої продукції. Із забрудненням значної частини території (питома вага площі радіоактивно забруднених сільськогосподарських угідь, що не використовуються в сільськогосподарському виробництві становить 2,93 %) постало питання розвитку і розміщення АПВ, яке характеризується низьким рівнем організації, спадом та збитковістю виробництва більшості видів продукції переробної та харчової промисловості.

Основними причинами зазначених зрушень є різкий і тривалий диспаритет цін на продукцію та ресурси, які споживаються галузями, зниження обсягів інвестицій у галузі АПВ, високий податковий тиск на товаровиробників, послаблення функцій державного управління і

контролю у сфері агропромислового виробництва, недосконалість методів здійснення аграрних перетворень на сучасному етапі. Протягом 1990-1999 рр. агропромислове виробництво мало дві тенденції: зменшення обсягів виробництва у великих господарствах громадського сектора і зростання його у приватних дрібних господарствах, які виробляють тепер 2/3 сільськогосподарської продукції. Стан агропромислового виробництва в першу чергу можна оцінювати базуючись на показниках рівня споживання основних продуктів харчування за ряд років. Розв'язання проблеми забезпечення продуктами харчування дозволить підвищити рівень ефективності розвитку АПВ в цілому. Проте, диспаритет цін на продукцію харчової промисловості не дозволяє задовольнити попит населення на екологічно чисту продукцію. Показники основних галузей АПВ, вказують лише на негативні тенденції, зокрема показники споживання продовольства наблизилися до критичної межі виживання.

З метою отримання екологічно чистої продукції, загрозовою є ситуація в галузях молочно-м'ясного тваринництва, птахівництва, вівчарства. Остання галузь стала критичною через випас овець на природних пасовищах, що характеризуються високими коефіцієнтами переходу цезію-137 в траву. Оскільки місцеве населення Полісся заготовляло сіно на заболочених угіддях з кислими торф'яними ґрунтами, в яких найбільше накопичилось даного радіоактивного елемента, а ґрунт у свою чергу є початковою ланкою харчового ланцюга, по якому надходять токсичні елементи до організму тварин та людини. Тому і постає першочерговим питання вирішення суттєвої проблеми, відтворення рослинного і тваринного світу, як складових елементів навколишнього середовища і економіко-екологічної системи сільського господарства. Економіка агропромислового виробництва повинна бути ефективною з огляду на вилучення із сільськогосподарського обороту радіоактивно забруднених земель. Аналіз показує, що забрудненість території деградувала економічний розвиток окремих районів та міських і сільських населених пунктів.

Природно-географічні особливості і соціально-економічні умови області, які обумовили різні напрямки розвитку її окремих частин, наклали також свій відбиток на розміщення і розвиток міських населених пунктів, групування переробних виробництв в їх межах, питому вагу різних галузей у виробництві товарної продукції, інтенсифікацію і спеціалізацію сільського господарства, розвиток транспортних шляхів сполучення та ін. У теперішній час на території Київської області досить чітко проглядаються контури трьох економіко-екологічних підрайонів, на територіях яких переважають ті або інші переробні центри, тобто міські поселення з притаманними їм функціональними особливостями. Економіко-екологічне районування, здійснено на основі територіальних відмінностей і з урахуванням екологічного стану території, наявності екологічно критичних територій з різним ступенем критичності. Тому найбільш доцільним є поділити територію області на три економіко-екологічні підрайони:

Північний, Центральний і Південний (рис.1)

З рисунка видно, що для кожного економічного підрайону області внаслідок того, яка сформувалась в кожному з них господарська спеціалізація, характерним є переважання відповідних груп і типів центрів по переробці сільськогосподарської сировини.

Північний економіко-екологічний підрайон спеціалізується на зерновому господарстві і молочно-м'ясному скотарстві. Проте, внаслідок Чорнобильської катастрофи такі центри по переробці с/г сировини, як Прип'ять і Чорнобиль, втратили своє функціональне значення. Центральний економіко-екологічний підрайон спеціалізується на зерновому господарстві, картоплярстві, овочівництві, молочно-м'ясному скотарстві.

Рис. 1. Економіко-екологічне районування Київської області

Примітка. м. Чорнобиль і Прип'ять у 1986 р. втратили своє значення, як центри по переробці с/г сировини

функціональне

Господарська спеціалізація Південного економіко-екологічного підрайону визначається зерновим господарством, буряківництвом, молочно-м'ясним скотарством і свинарством, що має важливе значення для соціально-економічного розвитку регіону. Крім визначення господарської спеціалізації районів дана характеристика центрів по переробці с/г сировини, показана їх роль і значення у формуванні територіальних систем розселення в кожному з підрайонів.

У третьому розділі дисертаційної роботи "Підвищення ефективності управління розвитком агропромислового виробництва" виявлено основні тенденції поглиблення, спеціалізації і міжгалузевої інтеграції розвитку агропромислового виробництва на забруднених територіях, розкрито суть інноваційного менеджменту в розвитку сільського господарства і переробної промисловості, розроблено і обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення економічного механізму управління АПВ, основні напрямки перспективного розвитку центрів по переробці сільськогосподарської сировини.

Радіаційна ситуація, що склалася, з врахуванням соціально-економічних і організаційних фактів для кожної конкретної аварійної ситуації, зумовила встановити тимчасові нормативи внутрішнього і зовнішнього опромінення на термін до одного року. На основі встановлених меж внутрішнього опромінення розраховують похідні від них норми радіоактивного забруднення і сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, виробництво яких налагоджено на цих землях. У зв'язку з тим, що радіонукліди розподілились на території нерівномірно, за основу для організації діяльності державних, кооперативних і приватних господарств повинні використовуватись картографи забруднення земель всіх сільськогосподарських угідь кожного господарства, затверджені Держагропромом України в 1986 р. Постійне зниження рівня радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції є важливою умовою забезпечення

безпеки населення. Виконання цього завдання досягається зміною спеціалізації господарств, планів їх землекористування, проведення системи інших заходів, направлених на його вирішення. Ефективність сільського господарства на забруднених територіях залежить від ступеня використання Концепції його ведення. Екологічність тваринницької продукції залежить від технології вирощування тварин. Технологія м'ясної худоби на забруднених територіях повинна враховувати закономірності метаболізму радіонуклідів в організмі тварин, в першу чергу радіонукліду цезію-137, так як вклад радіонуклідів стронцію та йоду в радіоактивність м'яса незначний. Тривалий період господарського використання корів (7-9 років) і відгодівлі бичків (до 30 місяців) та відносно короткий період виведення радіоцезію з організму великої рогатої худоби (в середньому 20 діб) дозволяє використовувати етапний підхід до відгодівлі м'ясної худоби. При вирощуванні свиней слід широко використовувати раціони, в яких переважають концентрати, картопля і коренеплоди, в них значно менше радіонуклідів, ніж у траві пасовищ та грубих кормах. Отже, для зменшення концентрації радіонуклідів у продуктах тваринництва і мінімізації дозового навантаження на організм людини треба впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на зменшення радіоактивності кормів.

Головним пріоритетом розвитку агропромислового виробництва є активізація господарської діяльності у харчовій промисловості. На основі виробничої спеціалізації сільського господарства, перевагу у харчовій промисловості слід віддати молочній та хлібопекарській галузям. Найперспективнішими у даному відношенні виступають підприємства, які володіють значним виробничим і трудовим потенціалом та характеризуються найкращими показниками виробничої діяльності. В умовах радіоактивно забруднених територій, головна увага повинна приділятися введенню нових технологій по переробці сільськогосподарської сировини, збільшенню асортименту продуктів харчування протирадіаційного характеру.

Економічне зростання у переробній сфері агропромислового виробництва взаємопов'язане із налагодженням нормального відтворювального процесу в сільському господарстві. В першу чергу це відновлення (збагачення) ресурсного потенціалу (вапнування, сівозміни), впровадження інновацій у сільське господарство і переробну промисловість, удосконалення економічного механізму управління.

Підвищенню темпів розвитку АПВ повинна сприяти економіко-екологічна

ефективність, на основі якої визначають розвиток виробництва на конкретній території регіону. Економіко-екологічна ефективність $[E_e]$ повинна враховувати як ефективність в середині регіону, так і по відношенню до країни в цілому.

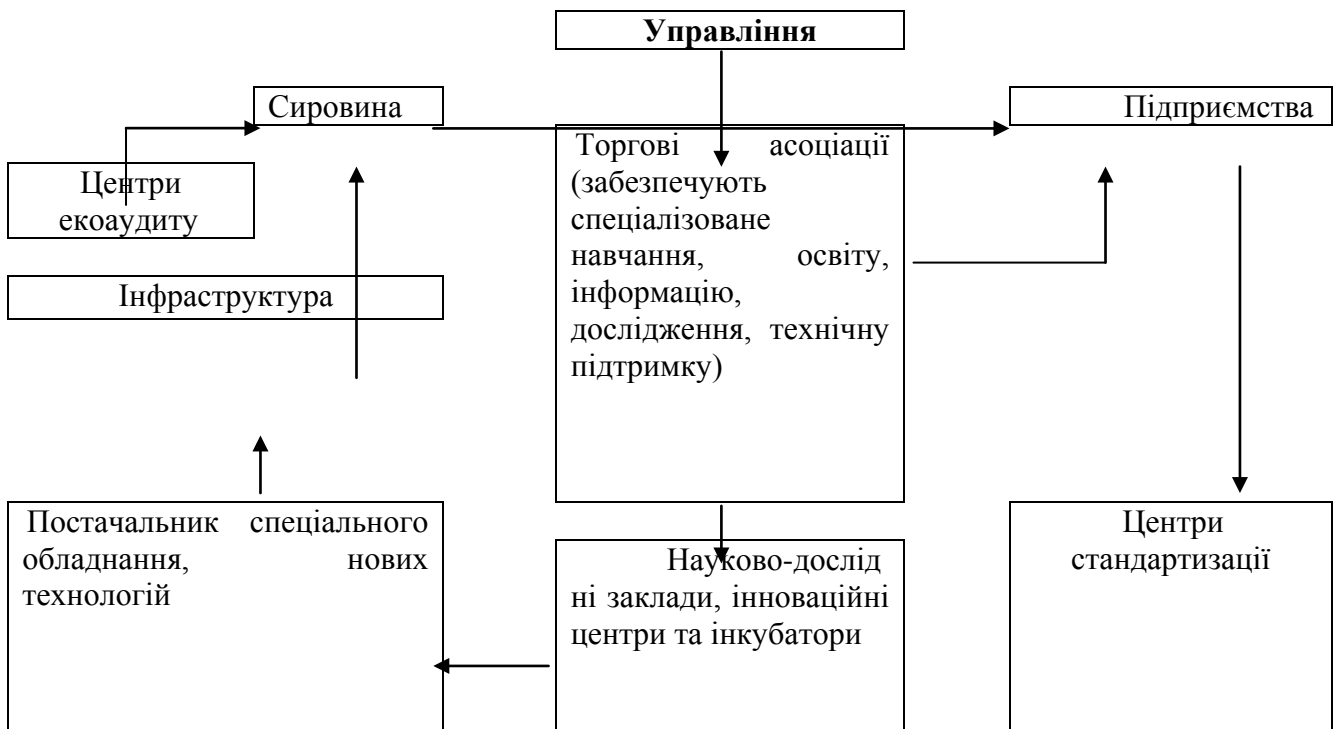
Подвійну природу екологічної ефективності можна визначити за формулою:

$$E_e = \frac{V_p}{(Z_{в.р} + Z_{е.р})} : \frac{V_k}{(Z_{в.к} + Z_{е.к})}, \quad \text{де}$$

- V_p – виробництво в регіоні;
- $Z_{в.р}$ – затрати виробництва в регіоні;
- $Z_{е.р}$ – затрати екологічні в регіоні;
- V_k – виробництво в країні;
- $Z_{в.к}$ – затрати виробництва в країні;
- $Z_{е.к}$ – затрати екологічні в країні;

Виробництво буде ефективним, коли $E_e \geq 1$; і аналогічно, коли $E_e < 1$, то виробництво не буде ефективним на даній території. За допомогою цієї формули можна буде складати прогнози розвитку АПВ в кожному регіоні окремо.

Для підвищення ефективності агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях розроблено концепцію кластерного механізму, яка відображена на рис.2. Харчовий кластер має за мету підвищення ефективності виробництва екологічно чистої продукції.

Рис. 2. Концептуальна схема харчового кластеру

Створенню кластерів сприятимуть асоціації, які виконуватимуть Програму підтримки малих і середніх підприємств, застосовуючи спеціальну стратегію, яка полягає в кооперації та об'єднанні зусиль самих підприємств задля відродження вітчизняного виробництва на Київщині. Асоціація повинна розробити відповідні заходи для покращення роботи підприємств області. Серед них: об'єднання підприємств у кластери з метою їх співпраці; перехід до

вузькоспеціалізованого виробництва, що має велике значення для підвищення якості продукції та продуктивності праці; випуск екологічно чистої продукції з більш високим рівнем доданої вартості та широким асортиментом. Залучення до співпраці провідних вчених науково-дослідних інститутів як столиці так і столичної області (Інститут землеробства УААН, Миронівський Інститут селекції ім. Ремесла та ін.), начальників управлінь економіки обласної адміністрації, міськвиконкому, керівників банківських структур, обласного інноваційного фонду тощо, забезпечить ефективну роботу кластерів з метою підвищення конкурентно-спроможної продукції.

Розроблена Концепція кластеру враховує екологічний стан території, територіальні відмінності, особливості сільського господарства, розміщення галузей харчової промисловості, науково-дослідних установ. Так як, розвиток агропромислового виробництва не можливий у 1, та 2-й зонах радіоактивного забруднення і частково в третій зоні, то доцільно створити центральний і південний харчові кластери. Центральний кластер включає галузі харчової промисловості, що притаманні для даного регіону: цукрова, хлібопекарська, молочна, спиртова, крохмале-патокова та інші. Південний кластер: цукрова, борошномельна, круп'яна, м'ясо-молочна та ін. Кластери повинні бути створені з метою зростання продуктивності праці та конкурентноспроможної продукції, впровадження інновацій, залучення інвестицій, формування нових підприємств.

На території зони відчуження було б доречним створити сховище радіоактивних відходів. Оскільки, для цього тут є всі відповідні умови: по-перше, зосереджено основні обсяги радіоактивних відходів; по-друге, є розвинена інфраструктура. Територію зони безумовного (обов'язкового) відселення населення слід заліснити, частково тримати під перелогами. На цій території і більшій половині зони гарантованого добровільного відселення населення створити моніторинговий центр, що надасть можливість спостерігати і досліджувати навколишнє середовище в умовах підвищеного радіоактивного забруднення. Ведення господарства на іншій частині третьої зони повинно бути досить обмеженим і проводитись по типу замкнутої системи. Проведення інноваційної політики в зоні посиленого радіоекологічного контролю дозволить підвищити ефективність виробництва і разом з тим розширити асортимент випуску екологічно чистої якісної продукції. Тобто, використання результатів наукових досліджень і розробок буде відбуватись у формі інновацій, що направлені на удосконалення виробничого процесу. Інновації виступають результатом науково-технічного процесу. Застосування інновацій у харчовій промисловості (це і різноманітні добавки протирадіаційного характеру і випуск нової продукції, технології виробництва яких розроблені вітчизняними вченими) зменшить надходження радіонуклідів у організм людини.

В умовах ринкової економіки, застосування ноу-хау у сільському господарстві, введення інновацій у харчовій промисловості не буде досить ефективним без підвищення ефективності управління агропромисловим виробництвом в цілому. Найбільш ймовірними зрушеннями у цьому плані повинно бути:

- підвищення рівня організаторської функції управління. Позитивний результат буде отриманий у тому випадку, коли в управлінському апараті новостворених, внаслідок процесу реформування товариств, асоціацій, кооперативів та інших форм господарювання, будуть працювати фахівці з області ринкової економіки. Якщо питання по оновленню кадрів не можливо вирішити відразу, слід провести заходи щодо підвищення кваліфікації існуючих фахівців.

- зміна структури управління. Наприклад, створення товариств земельного обласнування, які будуть слідкувати за тим кому продати пай.

- залучення до співпраці в управлінні АПВ: управління зайнятості, філії банків, розташованих на території області, обласну спілку споживчих товариств для формування сільської інфраструктури;

- створення агропромислової асоціації всіх учасників агропромислового виробництва, яка б вносила пропозиції та рекомендації щодо вирішення проблем періоду реформування, перехідного періоду, здійснювала контроль за виконанням прийнятих рішень;

- прогнозування та планування на перспективу з урахуванням загальних тенденцій розвитку науково-технічного прогресу в агропромисловому виробництві та споживчого ринку.

Розроблений нами прогноз розвитку районних адміністративно-господарських центрів та центрів по переробці сільськогосподарської продукції конкретизує діяльність у сфері відновлення як природних так і сировинних ресурсів і разом з тим допоможе розробити плани розвитку кожного міста на тривалу перспективу.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнені й розроблені заходи по вирішенню наукової задачі підвищення ефективності функціонування агропромислового виробництва регіону в умовах становлення ринкових відносин та вдосконалення його територіальної організації. Це відобразилось у поглибленні понятійного апарату щодо екологічно критичних територій, обґрунтуванні системи показників для оцінки рівня ефективності агропромислового виробництва, розробці основних напрямків оптимізації розміщення підприємств АПВ і пріоритетів регіональної агропромислової політики. Сформульовані в дисертації наукові положення мають певне значення для подальшого розвитку теоретико-методологічних основ і практики функціонування АПВ та регіональної економіки в цілому на радіаційно забруднених територіях в умовах ринкових трансформацій. У результаті проведення досліджень зроблено наступні висновки:

1. В Україні як і в усьому світі зростає кількість техногенно небезпечних аварій і катастроф, які ведуть до створення екологічно критичних територій. Відбувається швидке зростання загрози виснаження або втрати природних ресурсів (генофонду включно), унікальних природних об'єктів, погіршуються умови харчування та проживання населення. При зменшенні або припиненні антропогенного впливу і здійсненні природоохоронних заходів можлива нормалізація екологічної обстановки, поліпшення умов проживання людей, підвищення якості окремих природних ресурсів тощо.

2. Підвищення ефективності виробництва на радіаційно забруднених територіях має за мету задовольнити зростаючі потреби в тому чи іншому виді продукції, тим самим збільшується тиск на природні ресурси. Водночас із зростанням виробництва збільшується кількість проблем, пов'язаних з оточуючим середовищем. Тому, слід на перше місце ставити екологічні підходи, тобто екологічну ефективність виробництва, а вже потім надавати значення економічній і соціальній.

3. Проведене дослідження показало, що агропромислове виробництво припинило своє функціонування в зоні відчуження, зоні безумовного (обов'язкового) відселення. В зоні гарантованого добровільного відселення та посиленого радіоекологічного контролю зафіксований спад виробництва. У сільськогосподарському обороті відбулись зміни у рослинництві і тваринництві. Зокрема, у структурі посівних площ: зменшились посівні площі технічних культур (льону-довгунця), люпин жовтий вирощують тільки на зерно. У тваринництві скоротилось поголів'я великої рогатої худоби, значно скоротилось поголів'я птиці, овець, свиней у господарствах всіх категорій.

4. З метою отримання екологічно чистої якісної продукції агропромислового виробництва і разом з тим, зміцнення генофонду населення регіону, слід територію другої зони і більшу половину третьої зони радіоактивного забруднення заліснити, сільськогосподарські площі зони гарантованого добровільного відселення населення тримати під перелогами на тривалий час (враховуючи період розпаду найбільш поширених радіонуклідів, таких як цезій-137, стронцій-90). На даній території доцільно створити моніторинговий центр, що надасть можливість спостерігати і досліджувати природу в умовах підвищеного радіоактивного забруднення. Ведення господарства у третій зоні повинно функціонувати по типу замкнутої системи. Тобто на дану територію забезпечити ввіз екологічно чистих продуктів харчування з незабруднених районів і різко обмежити вивіз сільськогосподарської продукції в інші райони України. У зоні посиленого радіоекологічного контролю ведення сільського господарства

повинно проводитись згідно наукових розробок відповідно структури посівних площ у розробці якої має бути враховано протирадіаційну властивість рослин. Випуск екологічно чистої продукції на агропромислових підприємствах повинен проводитись із впровадженням нових технологій, розроблених з метою зменшення надходження радіонуклідів через продукти харчування в організм людини.

5. Важливе місце в дослідженні належить таким проблемам як вивчення територіальних відмінностей в розвитку господарства регіону, економічному районуванню та характеристиці центрів по переробці сільськогосподарської продукції. За рівнем економічного розвитку господарства, галузевої структури промисловості, спеціалізації сільськогосподарського виробництва, територіальної концентрації населення і населених пунктів, розвитку транспортних засобів, особливостей природно-кліматичних та історичних умов доцільним є поділити територію Київської області на наступні спеціалізовані економіко-екологічні підрайони: Північний, Центральний та Південний. У північних районах області центри міського типу по переробці с/г сировини спеціалізуються на переробці зернових і деяких видах технічної сировини, в південних вони переробляють крім зернових культур ще цукровий буряк, картоплю, продукцію тваринництва та ін. Північний економіко-екологічний підрайон включає: Іванківський, Поліський адміністративні райони; Центральний економіко-екологічний підрайон включає 8 адміністративних районів: Бориспільський, Бородянський, Броварський, Васильківський, Вишгородський, Києво-Святошинський, Макарівський, Фастівський; Південний економіко-екологічний район включає 15 адміністративних районів: Барішівський, Білоцерківський, Богуславський, Володарський, Згурівський, Кагарлицький, Миронівський, Обухівський, Переяслав-Хмельницький, Рокитнянський, Сквирський, Ставищенський, Таращанський, Тетіївський, Яготинський.

6. Загальна система міського розселення в Київській області, яка сформувалась під впливом природно-кліматичних умов північної частини України та господарської спеціалізації переробної промисловості і сільськогосподарського виробництва, характеризуються нестабільними темпами розвитку урбанізаційних процесів, яким властиві як зменшення мережі міських поселень, особливо в зоні радіоактивного забруднення, так і зменшення чисельності міського населення. Особливе місце у загальній системі розселення Київщини займають міста і селища міського типу, які виконують роль організаційно-господарських центрів адміністративних районів та центрів по переробці с/г сировини у сільськогосподарських зонах, об'єднують у відповідному радіусі свого оточення прилягаючі до них поселення міського і сільського типу, таку роль виконує 24 міста та селища міського типу районного значення. Це такі міста як Біла Церква, Богуслав, Кагарлик, Миронівка, Бориспіль, Бровари, Фастів, Сквир, Обухів, Переяслав-Хмельницький, Тараща, а також ряд селищ міського типу – Згурівка, Бородянка, Іванків, Макарів та ін.

Новим управлінським процесом в агропромисловому виробництві є інноваційний менеджмент; який представляє собою саме ту сферу економічної науки і професійної діяльності, яка спрямована на формування і забезпечення досягнення будь-якою організаційною структурою інноваційних цілей, шляхом раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

7. Характеризуючи період реформування в агропромисловій сфері слід відмітити його поетапність. У 1992 році для створення умов з приватизації сільськогосподарських земель поряд з державною, були введені колективна і приватна форми власності на землю. Близько мільйона гектарів сільськогосподарських земель, або 34 % земельного фонду області перейшли із державної у колективну власність. Головний недолік другого етапу реформування (1994 р.), в основі якого було покладено паювання, це те, що колективна власність на землю і майно КСП розглядалась як власність самого КСП, а не їх членів. У 1997 р. з початком формування виробничих відносин почався третій етап земельної реформи. Однак, затягування строків реформи відбулось через пасивну позицію органів державної виконавчої влади на місцях.

8. Удосконалення механізму управління агропромисловим виробництвом повинно зосереджуватись на виділенні організаторської функції, трансформації структури, контролю по

введенню інновацій у виробництво, створенні кластерів, які б привели до підвищення економіко-екологічної ефективності агропромислового виробництва.

9. На основі факторного аналізу нами встановлено, що в загальній системі розселення Київської області майже всі міста і селища міського типу, які виконують роль організаційно-господарських центрів та центрів по переробці с/г сировини в загальній системі розселення мають сприятливі природні, економічні, територіальні, трудові, сільськогосподарські та інші передумови для організації в них та подальшого розвитку виробничої інфраструктури та соціальної сфери. До них відносяться такі міські населені пункти, як Бориспіль, Бородянка, Бровари, Васильків та ін.

10. З метою стимулювання соціально-економічного потенціалу в районних центрах необхідно відродити занедбане вітчизняне виробництво й доповнити господарські структури новими малими і середніми різноманітними галузевими підприємствами різних форм власності, виробнича спеціалізація яких має бути спрямованою на витіснення недоброякісної продукції та на захист вітчизняного товаровиробника. Крім функціонуючих об'єктів соціально-культурного обслуговування повсякденного користування назріла необхідність організувати в них заклади періодичного користування з урахуванням задоволення потреб в обслуговуванні населення, яке проживає у міських і сільських поселеннях того, чи іншого адміністративного району.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ.

1. Головка Л.В. Розвиток агропромислового виробництва в малих міських поселеннях на радіаційно забруднених територіях // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. – Київ: РВПС України НАН України. - 1999. – С.97-104.

2. Головка Л.В. Основні напрями прискорення розвитку харчової і переробної промисловості в регіоні (на матеріалах Київської області) // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. – Київ: РВПС України НАН України. - 2000. – С.87-93.

3. Головка Л.В. Деякі питання розвитку харчової промисловості на радіаційно забруднених територіях // Економіка промисловості України: Зб. наук. пр. – Київ: НАН України РВПС України. - 2000.- С. 200-206.

4. Головка Л.В. Проблеми розвитку агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях (на матеріалах Київської області) // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України. – 1998. - Ч.3 – С. 43-47.

5. Головка Л.В. Питання виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції в районах радіаційного забруднення // Регіональні проблеми розвитку продуктивних сил АПК: Зб. наук. пр. – Київ: РВПС України НАН України. - 1999. – С.79-82.

6. Головка Л.В. Передумови, фактори і особливості розвитку АПВ на радіаційно забруднених територіях (на матеріалах Київської області) // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К.: Знання. - 2000. – Вип.49. – С. 147-151.

7. Головка Л.В. Розвиток та спеціалізація сільського господарства на радіаційно забруднених територіях Київщини // Географія і сучасність: Зб. наук. пр.– К.: НПУ ім. М. Драгоманова. - 2000. – Вип.3. – С. 181-187.

8. Обозний В.В., Головка Л.В. До проблеми забезпечення продуктами харчування населення зони посиленого радіологічного контролю // Матеріали наук.-прак. конф. "Сучасний стан та шляхи вирішення екологічних проблем Чернігівської області". – Ніжин. - 1996. – С.41-42. (внесок автора – обґрунтовано конкретні рекомендації щодо зменшення переходу радіонуклідів до сільськогосподарської продукції).

9. Коваленко П.С., Головка Л.В., Головка В.В., Оленко О.Г. Соціально-економічні проблеми розвитку малих міст України // Матеріали Міжнар. наук.- прак. конф. "Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України". – К.: Знання. - 1999. – Ч.1 – С.35-36 (внесок автора – розкрита організаційна роль малих міст в системі розселення, та сформульовані шляхи їх перспективного розвитку).

10. Головка Л.В. Эффективность развития продуктивных сил АПК Київщини // Матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. “Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України” – К.: Знання. - 1999. – Ч.3 – С. 14-15.

11. Головка Л.В. Економіко-екологічна ефективність розвитку сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості Київської області // Матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. “Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу України: стан і перспективи вирішення”. - К.: Знання. - 2000. – С.91-92.

Анотація

Головка Л.В. Економіко-екологічні проблеми розвитку агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях регіону (на прикладі Київської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.08.01 – Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища. – Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2000.

В дисертації досліджено особливості розвитку і розміщення агропромислового виробництва на радіаційно забруднених територіях, проаналізовано вплив економічних, екологічних і соціальних факторів на ефективність розвитку АПВ, проведено економіко-екологічне районування Київської області, обґрунтовано вплив інноваційного менеджменту на розвиток виробництва, використання кластерів для підвищення економіко-екологічної ефективності АПВ та розроблено схему їх функціонування, досліджено елементи управлінської структури та запропоновано напрями вдосконалення механізму управління АПВ на радіаційно забруднених територіях, розроблені конкретні рекомендації та пропозиції щодо розвитку харчової і переробної промисловості у центрах по переробці сільськогосподарської сировини.

Ключові слова: агропромислове виробництво, радіаційне забруднення, ефективність, економіко-екологічне районування, інновації, кластери.

Аннотация

Головка Л.В. Экономико-экологические проблемы развития агропромышленного производства на радиационно загрязненных территориях региона (на примере Киевской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.08.01 – Экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, Киев, 2000.

В диссертации рассматривается развитие агропромышленного производства на радиационно загрязненных территориях региона, а также пути решения экономико-экологических проблем развития. В частности, раскрыты особенности развития и размещения АПП в зависимости от уровня загрязнения территории; обосновывается использование понятия “экологически кризисная территория”. Проанализировано влияние экономических, экологических, социальных факторов на эффективность развития АПП. Выявлено взаимосвязь сельского хозяйства и получение экологически чистой продукции. Изучены территориальные отличия в развитии производства региона и, на их основе произведено экономико-экологическое районирование области, дана экономико-экологическая характеристика и разработаны основные направления развития организационно-хозяйственных центров и центров по переработке сельскохозяйственного сырья в областной системе расселения. Изучено организационно-управленческую структуру агропромышленного производства и процессы её трансформации в современных условиях, а также разработаны новые подходы относительно структуры и функционирования.

Определены тенденции дальнейшего развития АПП на радиационно загрязненной территории. Предложены пути усовершенствования размещения и развития агропромышленного производства конкретно в каждой зоне радиационного загрязнения территории с целью восстановления земельных ресурсов и производства экологически чистых

продуктов питания. Разработаны предложения относительно приоритетного развития территории зоны отчуждения после запланированного закрытия станции в декабре 2000 года, в основе которых лежит создание мониторингового центра. Раскрыто приоритетное значение инновационного менеджмента и кластерного механизма в экономико-экологическом развитии агропромышленного производства. Специализация и эффективное распределение труда предприятий кластера приведет к повышению качества производителей продукции и увеличению объемов ее производства. Конкуренция и соперничество предприятий станут стимулом к постоянному поиску инноваций в производстве для увеличения разнообразия видов продукции, при этом минимизируются излишки производственных мощностей. Эффективность деятельности кластера на загрязненных территориях определяет спрос на экологически чистые продукты питания. Это послужило поводом для разработки схемы функционирования кластерного механизма. Используются методы: сравнительного анализа, экономико-математический, картографический, статистический, абстрактно-логический и другие.

Ключевые слова: агропромышленное производство, радиационное загрязнение, эффективность, экономико-экологическое районирование, инновации, кластеры.

Annotation

Golovko L.V. Economico-ecological problems of agroindustrial development at the radioactively polluted region territories (on the example of Kievskay region). - Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by specialty 08.08.01. -Environmental Economics. -Council for studying Ukrainian Productive Forces of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, 2000.

The dissertation is devoted to the problems of agroindustrial development and allocation at radioactively polluted region territories. It is analysed the influence of economical, ecological and social factors on efficacy of development of agricultural production. The thesis presents and describes economico-ecological division into districts of Kiev region. The research involves of describing innovation management influence to the agroindustrial development, reasoning of clustering for the improvement of economico-ecological efficacy, presenting recommendation and proposals to agrotechny production centers. It is given attention to analysis of management structure elements and proposed the ways of improvement of agroindustrial management mechanisms at radioactively polluted region territories.

Key words: agricultural production, radioactive pollution, efficiency, economico-ecological division into districts, innovation, cluster.